

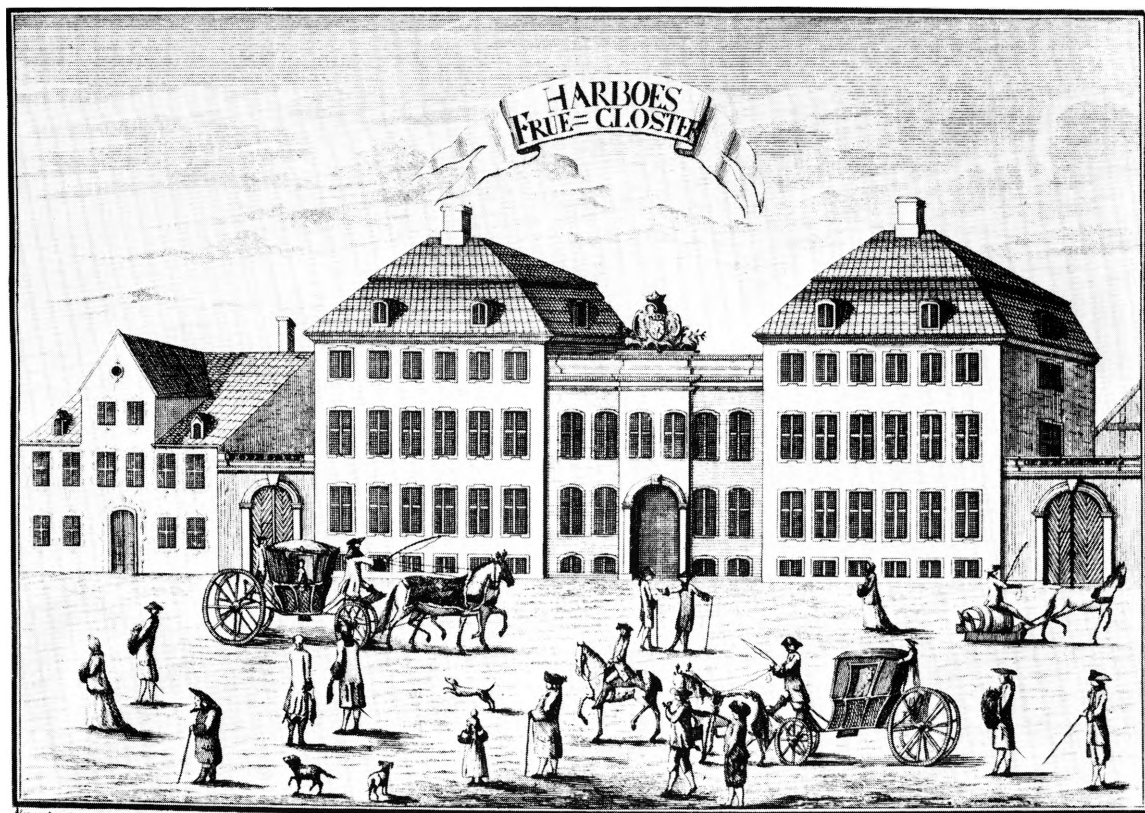

Fig. 168. Det Harboeske Enkefru-kloster efter Lauritz de Thurahs ombygning 1756-60 (s. 188). Efter Erik Pontoppidan: Den danske Atlas II, 1764. – *The Harboe Foundation for Widows (Enkefru-kloster) after being rebuilt by Lauritz de Thurah 1756-60. After Erik Pontoppidan: Den danske Atlas II, 1164.*

BEDESALEN I DET HARBOESKE ENKEFRU-KLOSTER

NOTER S. 189

Historisk indledning. Blandt de københavnske institutioner indtager Det Harboeske Enkefru-kloster en særstilling i kirkelig henseende. I ældre oversigtsværker over hovedstadens kirker medtages stiftelsens bedesal, men der gøres udtrykkelig opmærksom på, at denne ikke var en egentlig kirke.¹ Da der imidlertid blev tilknyttet en prædikant og opstillet en prædikestol, kan bedesalen betragtes som det mellemstadium, der ofte ses at gå forud for etableringen af en egentlig kirkesal (jfr. f.eks. Søkvæsthuset

s. 73 og Brøndstræde Hospitalskapel s. 155f.).

Det Harboeske Enkefru-kloster oprettedes i henhold til geheimerådinde Christine Harboes testamente af 23. nov. 1735 og åbnedes 1741, da otte fruer og en priorinde flyttede ind. Stiftelsen var oprindelig beregnet for enker tilhørende de fem øverste rangklasser,² men denne bestemmelse sattes 1849 ud af kraft ved Grundlovens vedtagelse. Priorinden tilstodes en årlig pension på 260 rdl., mens de 12 fruer fik 160 rdl.³

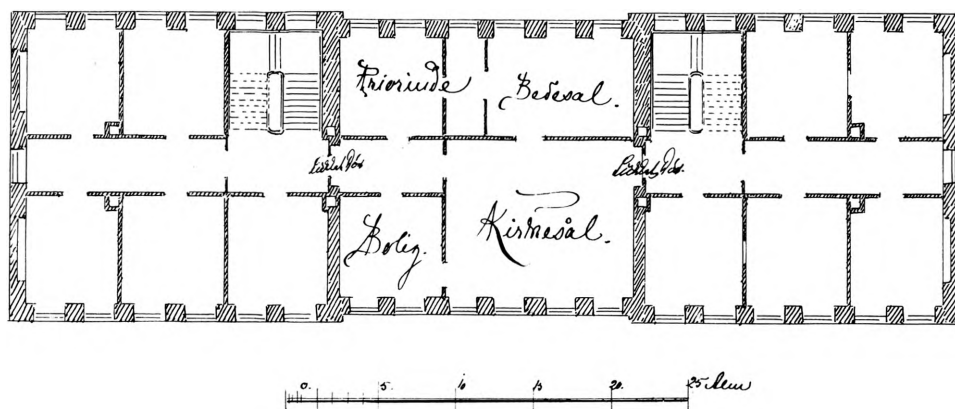

Fig. 169. Etageplan af første sal ved A. Møller 1874 (s. 188). 1:300. Københavns bolig- og byggedirektorat. – Floor plan of the first floor by

Bygningskomplekset udvidedes 1754-60, således at fundatsens bestemmelser vedr. beboernes antal kunne overholdes, og atter 1772. I de følgende århundreder forringedes det økonomiske grundlag, og pensionernes størrelse måtte nedsættes. I dag udlejes alle lejligheder i komplekset. Bestyrelsen blev ved reskript af 4. aug. 1788 overdraget Københavns magistrat.

Ifølge stiftelsens reglement af 30. sept. 1741 skulle klosterfruerne (konventualinderne) hver morgen og aften mødes til bøn i samlingsstuen

og endvidere, så vidt deres sundhed tillod, besøge gudstjenesterne i byens sognekirker.⁴ Da flere enker havde vanskeligt ved at forlade huset, ansattes 1749 en student til at prædike om søndagen. I løbet af 1800'rne udvikledes denne ordning, ligesom der ansattes en kantor. Kantorembedet nedlagdes 1878 i forbindelse med anskaffelsen af et orgel,⁵ og der ansattes i stedet en organist. Prædikanttjenesten nedlagdes, og gudstjenesterne ophørte pr. 1. jan. 1928.⁶

Bygningshistorie. Det Harboeske Enkefru-kloster ligger endnu i Stormgade (nr. 14, jfr. fig. 170). Den testamentariske gave omfattede bl.a. stifterindens hus på grunden, og dette kom til at danne kerne i det kompleks, der rejstes ved om- og tilbygninger i de følgende årtier.⁷ 1741 forhøjedes huset med en etage (arkitekt: Elias David Häusser, muremester: Philip de Lange⁸); 1756-60 opførtes en pendant vest for det oprindelige hus, og de to bygninger blev forbundet med en lavere mellembygning (arkitekt: Lauritz de Thurah), ligesom det stående hus blev ombygget. Mellembygningens flade tag (jfr. fig. 168) kunne dog ikke holde tæt, og 1773 tilføjes en etage (jfr. fig. 171), hvorved huset fik sit nuværende udseende (arkitekt: C. F. Harsdorff).

Da klosteret atter trådte i virksomhed 15. okt. 1760, fandtes i forbindelse med priorindens lejlighed på første sal et lokale, som skulle stilles til rådighed for afholdelse af søndagsgudstjenester. Salen, der lå til gaden bag

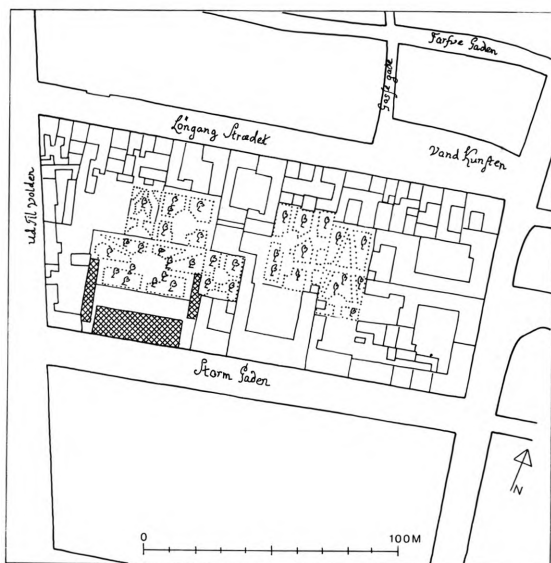

Fig. 170. Det Harboeske Enkefru-kloster. Beliggenhedsplan efter Gedde 1757 (s. 188). Tegning MN 1985. – The Harboe Foundation for Widows (Enkefru-kloster). Site plan after Gedde 1757.

Fig. 171. Det Harboeske Enkefru-kloster efter forhøjelsen af mellembygningen 1773 ved C. F. Harsdorff (s. 188). NE fot. 1959. – *The Harboe Foundation for Widows (Enkefru-kloster) after the additional storey was added to the building in the middle by C. F. Harsdorff 1773.*

mellembygningens fire østligste vinduesfag, målte ca. $6 \times 7,5$ m (fig. 169). Ved en ombygning 1874 reduceredes salen, nu kaldet »Kirkesalen«, idet priorindens lejlighed deltes af en gennemgående korridor.⁹ Efter gudstjenesternes ophør 1928 kom salen til at indgå i en toværelses lejlighed.

Bedesalens indretning og inventar. Rummet benyttedes kun til gudstjeneste hver anden søndag, og da der aldrig indrettedes en egentlig kirkesal med alter og knæfald, var det verdslige præg altid stærkere end det kirkelige. Som følge heraf er det ikke muligt at sortere inventaret i kirkelige og verdslige genstande. Der vil derfor blot blive omtalt prædikestol, orgel og klokker, mens de ophængte malerier (hvoraf nogle i dag hænger på Legatkontoret, Magistratens 1. afd.), spejle, lænestole, borde, ure mm. forbigås.

†*Prædikestol*, leveret 1759 af snedker Bals i forbindelse med jubelfesten 16. okt. 1760.¹⁰

†*Harmonium*, anskaffet 1880,¹¹ formentlig identisk med det harmonium af amerikansk fabrikat, der endnu var placeret i kirkesalen 1916.¹²

Klokke (fig. 173), 1760, støbt af Michael Carl

Troschell med indskriften: »fincit[!] M. C. Troschel 1760. Det Harboeske Enkefrue Closters klokke i Kiøbenhavn«, med versaler. På begge sider af det øverste skriftbånd er en rocailledekoration (jfr. fig. 172). Den 27 cm høje klokke er 38 cm i tvm. og betalt med 25 rdl.¹⁰

Ophængt i nyere klokkestabel i stiftelsens gård.

†*Klokke*, leveret 1741 af Henrik Tessin, til at ringe til bøn med.⁸

†*Klokkestabel*. Den ældste klokke hang på trappen i det ene hus, men 1759 rejste tømrermester Pfütznér en klokkestabel i gården for 10 rdl., således at klokken bedre kunne høres.¹⁰

KILDER OG HENVISNINGER

KSA. *Det Harboeske Enkefru-kloster:* Regnskabsprotokol 1740-77. – Regnskaber 1741-1881. – Journal 1878-1973. – Journalsager 1927-31.

Tegninger. *KSA.* Her findes en lang række tegninger, der dækker alle væsentlige ombygninger fra 1741-1876. – *Københavns bygge- og boligdirektorat:* Foruden kopier af Anthon Møllers tegninger 1874-76 findes her bl.a. en opmåling og et ombygningsforslag ved Aage Rafn 1925. – *Københavns Bymuse-*

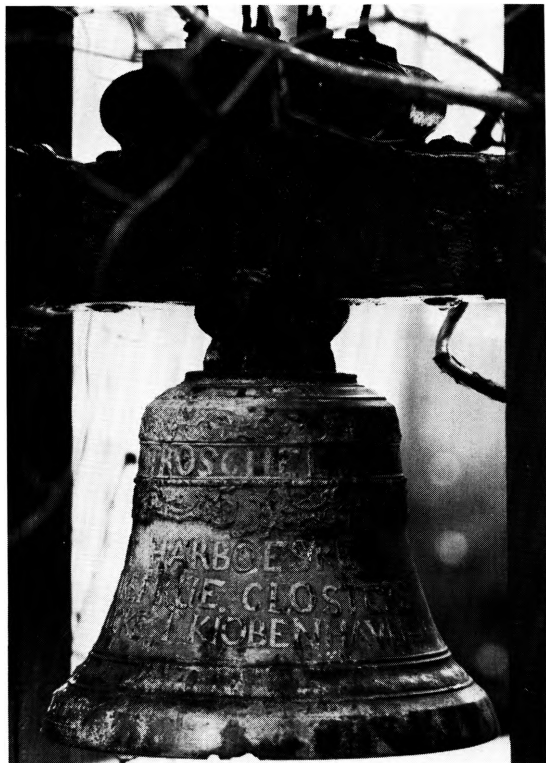

Fig. 172. Klokke 1760, støbt af Michael Carl Troschell (s. 189) og ophængt i nyere klokkestabel. JJF fot. 1985. – Bell cast by Michael Carl Troschell 1760.

um. En tegning af Thurah med facaden til Stormgade og en haveplan.

Litteratur: Erik Rode: Det Harboeske Enkefruekloster 1735 – 23de November – 1935, i Hist-MeddKbh. 3. rk. II, 1935-38, s. 96-139.

Se i øvrigt arkivalier og litteratur for forsvundne københavnske kirker i almindelighed s. 223.

Beskrivelse ved Sven Rask, redaktionen afsluttet 1985.

¹ H. Holck: Kiøbenhavn's Sogne-Kirkers Beskrivelse, samt Kirkernes Legata og Sogne-Gader med meere, 1775, s. 112. og C. Rothe: Udsigt over Kiøbenhavn's Kirkers Historie, med nogle statistiske Bemærkninger, 1854, s. 55.

² Jfr. HofmFund. X, 1-20.

Fig. 173. Nyere klokkestabel med klokke (fig. 172), opstillet i gården bag det Harboeske Enkefru-kloster (s. 189). JJF fot. 1985. – Modern bell-frames and bell (fig. 172) in the courtyard of the Harboe Foundation for Widows (Enkefru-kloster).

³ E. Rode: Det Harboeske Enkefrukloster 1735 – 23de November – 1935, s. 125.

⁴ Reglementet er trykt i Den danske Vitruvius, III, 1967, s. 65-68.

⁵ Journal 1878-1973. Flere skrivelser mellem 1. april 1878 og 10. febr. 1880.

⁶ Journalsager: 8. juni 1926 og 25. jan. 1928.

⁷ Denne redegørelse bygger hovedsagelig på Rode (jfr. note 3), s. 113-23.

⁸ Rgsk. 1741.

⁹ Københavns bygge- og boligdirektorat. Bygnings-sager. Vester kvarter nr. 189.

¹⁰ Rgsk. protokollen.

¹¹ Journal 1878-1973: 10 febr. 1880. Her omtales ganske vist et orgel, men de 375 kr. kan kun have rakt til et harmonium.

¹² Organist- og Kantorembederne, 1. og 2. udg., 1906 og 1916.

THE HARBOE FOUNDATION FOR WIDOWS

The place of worship at this Foundation did not follow the customary arrangements seen in other institutions in Copenhagen. No chapel as such was installed but a prayer-room which was called »the church«. It is called this in early published works on the churches of the city, though usually with the additional note, that this was not a real church.

The Foundation was a testamentary endowment by Christine Harboe dated 23rd November 1735, and it opened in 1741. The stipulations of its charter concerning the number of residents could not be met until alterations were made to the buildings in 1754-60. Twelve ladies and a prioress were accepted, all of whom had to be widows of the five highest ranks.

The institution was established in the home of its benefactor in Stormgade (fig. 170), which

underwent a number of enlargements at the hands of leading architects of the period. Plans and drawings by Elias David Häusser 1741, Lauritz de Thurah 1756-60 and C. F. Harsdorff 1773. The prayer-room was arranged on the first floor behind the four window bays at the east end of the middle section.

The prayer-room (fig. 169) was part of the private rooms of the prioress. Its original measurements were 6 m × 7.5 m, and in 1759 a †pulpit by a Mr. Bals, cabinet-maker, was installed. The rest of the furnishings hardly fall into the category of church fittings, possibly with the exception of the †organ or †harmonium purchased in 1880. Religious services ceased in 1928, and the officiations of a visiting chaplain, as laid down in 1749, were terminated. The Foundation is still in its original old buildings.